

PROBLEM MEĐUNARODNIH VOJNIH SNAGA

Kao prvu akciju međunarodnih snaga¹ u cilju smirenja i obezbeđenja političkog rešenja jednog pitanja, neki pisci navode akciju međunarodnog odreda na Kritu 1897-1899.² Do formiranja ovakvog odreda došlo je posle Berlinskog i Sanstefanskog ugovora, kojim je odbijeno pripajanje Krita Grčkoj i posle pokušaja da se uvede parlamentarni režim na Kritu. Arbitražom je rešeno da sultan ostvari neke reforme. S obzirom da to nije ostvario, došlo je ponovo do rata i nastojanja Grčke (akcija pukovnika Vasosa) da Krit pripoji svojoj državi. To je bio povod intervencije »evropskog direktorijuma«. Zato je na konferenciji u Carigradu 1896. stvorena jedna mešovita komisija za organizaciju međunarodne žandarmerije, koja bi održavala javni red i sigurnost i obezbeđivala autonomiju Krita na čelu sa guvernerom iz jedne neutralne zemlje.

Na pomenutoj konferenciji određeno je da Crna Gora pošalje jedan odred žandarmerije koja će sa ostalim obaviti ovu ulogu. Odred crnogorskih dobrovoljaca od 84 lica pošao je na zadatak 7. januara 1897. godine. U njemu je bilo 2 oficira, 10 podoficira, a ostali su bili redovi. Na Kritu su ostali skoro 2 godine i 2 meseca. Tu je umrlo 2 vojnika³. Sa crnogorskim odredom na Krit su došle mornarice Francuske, Engleske, Rusije, Italije i Austro-Ugarske. Vrhovnu vlast je imao savet admirala, a svaki odred je imao svoje zone dejstva; komande odreda bile su nacionalne. Do 28. aprila 1899. godine ovi odredi su imali i administrativnu vlast, a od tog datuma njihov zadatak je bio isključivo održavanje reda.

Međutim, tek od stvaranja prve organizovane međunarodne zajednice — Društva naroda, može se govoriti o stalnoj želji da se oforme međunarodne oružane snage. Ovaj problem je već došao na dnevni red u međunarodnim odnosima. On postaje sve aktuelniji, jer se rat sve više ograničava, da bi posle drugog svetskog sukoba bio sasvim zabranjen kao sredstvo za rešavanje međunarodnih sporova. Ove snage trebalo je da posluže kao neki garant mira, odnosno kao odbrana eventualnoj žrtvi agresije. Zato se još prilikom stvaranja Društva naroda⁴ javlja ideja o stvaranju međunarodnih vojnih snaga.

¹ U ovom radu neće biti reči o sličnim organima Društva naroda i Ujedinjenih nacija, kao, na primer, jedinice evropskih zemalja u Saru za obezbeđenje plebiscita posle prvog svetskog rata, organima za nadzor primirja u Palestini, posmatračkoj misiji u Jemenu, grupi posmatrača u Libanu i sl., pošto postojeća doktrinarna literatura ne smatra da se u ovim slučajevima radi o međunarodnim oružanim snagama.

² Pierre Poirier, *La Force Internationale d'urgence*, Paris 1962. pp. 216-217.

³ Dr Ilija Radosavović, *Međunarodni položaj Crne Gore u 19. veku*, Beograd, 1960, s. 98.

⁴ U Društvu naroda bilo je oko 55 država, neke države SSSR i druge primljene su kasnije, a Nemačka i Japan su tada istupili.

Kad se diskutovalo o paktu Društva naroda u Parizu 1919. godine, francuski delegat Leon Bourgois dao je predlog da se formira međunarodna vojska »koja bi izvodila akcije pod operativnom kontrolom Društva naroda«. ⁵ Francuska diplomatija je istu stvar predlagala i na konferenciji za razoružanje 1932. god. U svom memorandumu o organizaciji mira, francuska delegacija je predložila da države članice Društva stave na raspolaganje izvestan deo civilnog i vojnog vazduhoplovstva kao i deo pomorskih i kopnenih snaga. Ovaj predlog nije uzet u ozbiljnije razmatranje, usled protivrečnosti koje su bile među državama. Senka oktobarske revolucije je bila prisutna gde god se razmatralo neko međunarodno pitanje. Popuštanje pred fašizmom, od strane glavnih evropskih sila — Engleske i Francuske, bilo je tako očito da se ni na kakav sistem bezbednosti tada nije moglo računati.

Kraj drugog svetskog rata doneo je narodima sveta pobedu nad fašizmom i novu svetsku organizaciju OUN, koja u svom ustavu — Povelji definitivno zabranjuje rat i proglašava ga zločinom. Nošene idejom da pred javnim mnjenjem sveta istupe jedinstveno u miru, kao što su bili jedinstveni u ratu protiv fašizma, pobedničke nacije su postavile čvršću osnovu u Povelji za formiranje i funkcionisanje međunarodnih vojnih snaga, koje treba da obezbede zabranu rata i osiguranje mira i bezbednosti.

Međutim, moglo se zapaziti da se odvajkada polazilo u tretiranju ovog problema, povezano sa drugim pitanjima bezbednosti, a posebno sa pitanjem razoružanja.

Sama Povelja povezuje ova dva pitanja i Komitetu vojnog štaba, kao pomoćnom organu Saveta bezbednosti, stavlja u dužnost da mu, pored ostalog, daje savete i pomaže u vezi sa pitanjem »regulisanja naoružanja kao i mogućeg razoružanja«.

Na XIII zasedanju Generalne skupštine, zapadne sile su dale predlog da se u okviru programa za razoružanje obrazuju policijske snage. SAD su 25. XII 1960. god. predložile u svom planu »opšteg i potpunog razoružanja u svetu mira« da se u drugoj fazi razoružanja pojačaju mere za postizanje sporazuma o osnivanju stalnih vojnih snaga UN. Neangažovane zemlje su 1960. predložile u rezoluciji »O opštem i potpunom razoružanju« da se stave na raspolaganje vojne snage UN radi održanja međunarodnog mira i bezbednosti u skladu sa Poveljom. SSSR je iste godine predložio da se u trećoj etapi razoružanja države obavezuju da Savetu bezbednosti stave na raspolaganje vojne snage koje će unapred biti određene.⁶

Sasvim je razumljivo da samo jedinstveno i uspešno rešavanje svih problema bezbednosti može dovesti i do uspeha u formiranju međunarodnih oružanih snaga. No, nerešeni problemi drugog svetskog rata, prekomerno naoružavanje, postojeći sukobi i hladni rat nisu doveli do zajedničkog stava o ovom pitanju.

Kako je svetska zajednica zamislila ove stalne snage UN i koji su uzroci neuspeha u njihovom radu? Još u San Francisku, kad se ski-

⁵ *Istorija diplomatije* t. III, izd. Arhiv za pravne i društ. nauke, Beograd, 1951., str. 40, 48.

⁶ Е. П. Кривчикова, Б. М. Менжинский, *Разоружение и вопрос о создании международных вооруженных сил. Вопросы международного права*, Moskva, 1963, str. 97—114.

cirao posleratni međunarodni poredak oličen u Povelji, mislilo se na to kako ga obezbediti, a pre svega kako obezbediti mir. Otuda još u prvoj rečenici Povelje, kad se iznosi cilj UN, možemo videti rešenost njenih redaktora »da spasemo buduća pokolenja užasa rata, koji je dva puta u toku našeg života naneo čovečanstvu neopisive patnje...«. Zato je u članu 43 Povelje utvrđen postupak za stvaranje oružanih snaga UN, kojima u slučaju prinudne akcije treba da rukovodi Savet bezbednosti. Naime, države se obavezuju da na poziv Saveta bezbednosti, a u skladu sa posebnim sporazumima koji će se unapred sklopiti »stave na raspolaganje oružane snage, pomoć i olakšice, uključujući tu i pravo prolaza, koji su potrebni radi održanja međunarodnog mira i bezbednosti«.

Da bi ovo bilo blagovremeno uređeno, bilo je predviđeno da se stvori Komitet vojnog štaba od predstavnika generalštabova pet velikih sila, stalnih članica Saveta bezbednosti, koji će pružati savet i ukazivati pomoć Savetu bezbednosti u vezi sa svim pitanjima koja se tiču upotrebe i komandovanja ovim snagama, kao i u vezi sa pitanjem kako smo napred naveli, naoružanja i mogućeg razoružanja. Kao što se može zapaziti iz sastava ovog komiteta, velike sile su dobile glavnu ulogu u rukovođenju ovim snagama, jer su one upravo i bile članice Komiteta vojnog štaba.

Bilo je logično očekivati da velike sile, koje su vojnom snagom najviše doprinele slomu osovine i pobedi nad neprijateljem, budu i najviše odgovorne za mir. Ali, ispalo je da su velike sile obezbedile prava, u prvom redu, za sebe budući da je Savet bezbednosti bio ovlašćen da konstatuje ko pretil miru ili čini agresiju, kao i da odluči o merama koje treba preduzeti. Velike sile koje su za sebe rezervisale ovakva prava u posleratnom uređenju sveta, imale su u vidu da te međunarodne vojne snage mogu biti upotrebljene samo protiv neke male zemlje, koja se bude odlučila za agresiju, jer je bilo logično očekivati da će velika sila staviti veto ako bi Savet bezbednosti hteo protiv nje da upotrebi te snage. Usled toga zaključak je i bio da se nije mislilo na neke velike snage, pošto se pretpostavljao uspeh u razoružanju i slab vojni potencijal agresora.

Od posebnog je interesa sagledati kako je Komitet vojnog štaba izvršio svoj zadatak. Po slovu Povelje, on je imao zadatak da rukovodi merama bezbednosti i bio je odgovoran za strategijsko upravljanje oružanim snagama. Pitanje komandovanja trebalo je da bude naknadno utvrđeno. Radi ispunjavanja svog zadatka, Komitet je mogao ustanovljavati i regionalne potkomitete.

Da bi se pristupilo stvaranju ovih snaga, Savet bezbednosti je pozvao Komitet da povede pregovore i da mu dostavi izveštaj sa predlozima o tim pitanjima. No i posle nekoliko godina nije postignut sporazum. Konačni izveštaj, koji je Komitet podneo, sadržavao je u osnovi dve vrste stavova, i od 41 tačke ovog izveštaja na 16 tačaka nije mogla biti postignuta saglasnost između zapadnih sila i SSSR.

Problem je, pre svega, iskrsao u vezi sa sastavom oružanih snaga. Zapadne sile su htele da doprinos država u vojnim snagama može biti takav da države stave na raspolaganje različite snage, kako po globalnom iznosu tako i po vrstama oružanih snaga SSSR je bio za na-

čelo jednakosti u učešću stalnih članica Saveta bezbednosti, obrazlažući to principom jednake odgovornosti za očuvanje mira pet velikih sila, te prema tome pojedina država ili grupa država ne može da ima preimućstvo kod učešća u oružanim snagama OUN.

Sledeći problem, isto tako važan, zbog koga je i izbio nesporazum, bile su baze. Zapadne sile su zahtevale ustupanje baza za ove snage. One su to pravdale vojničkom logikom. Naime, kao vojno-strategijske razloge one su navodile činjenicu da su te baze nužnost za jednu savremenu vojnu operaciju koja bi bila na ma kojoj tački zemljine kugle. SSSR je bio energično protiv korišćenja baza na tuđoj teritoriji, jer bi se na taj način ozakonilo držanje tuđih trupa na teritoriji država, što je protivno načelu suvereniteta i nemešanja u unutrašnji život država. Sličan nesporazum izbio je i zbog razmeštaja ovih snaga. SSSR je zastupao mišljenje da ove vojne snage moraju biti stationirane na svojim nacionalnim teritorijama, dok su zapadne države zastupale mišljenje da one mogu biti postavljene i na drugim teritorijama i vodama, kako to zahteva strategijska logika. Nesaglasnost je izbila i na drugim pitanjima, kao što su: rok povlačenja ovih snaga posle izvršene akcije, komandovanje itd. Prema tome, nije se mogao postići sporazum u vezi sa najvažnijim pitanjima, te se ove snage, kako su ih izmislili pobednici u drugom svetskom ratu, nisu mogle stvoriti. Drugim rečima, ostala je samo neostvarena zamisao.

Razumljivo je da se takav ishod događaja morao očekivati i da je samim pregovaračima bilo jasno da se u stvaranju stalnih oružanih snaga UN neće uspeti. Stavo koji su iznošeni u pregovorima bili su odraz međunarodnih odnosa odmah posle drugog svetskog rata, a pre svega između dve velike sile. Akutni problemi nagomilani u tom razdoblju uticali su da propadnu sva nastojanja za stvaranje jedne stalne međunarodne oružane snage. Monopol u atomskom oružju, koji je u tom periodu imala SAD, služio je kao osnov za nepopustljivost zapadne strane. Pretenzije za bazama, mestima dislokacije ovih snaga pre akcije, većem učešću u kontingentima vojnih efektivna i sl. ukazivali su na tendenciju dominacije jedne strane što je sijalo duboko nepoverenje kod druge pregovaračke strane.

Kako su zamišljane te snage? One bi služile za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. Njihova upotreba bila bi na poziv Saveta bezbednosti, u slučaju pretnji miru ili izvršenog napada, pošto bi propali svi pokušaji da se određeni spor reši mirnim sredstvima. Ove snage bile bi unapred određene prema sporazumima država sa Savetom bezbednosti i iz sastava ovih oružanih snaga koje države drže za vreme mira. One bi bile isključivo pod nacionalnom komandom za sve vreme dok se ne pozovu u akciju. Tada bi stupile pod međunarodnu komandu. Ceo sistem vaspitanja, obuke i komandovanja ovim jedinicama ne bi se u ničemu razlikovao od ostalih jedinica dotične države. Disciplina i ceo život u svemu bi bio nacionalni. O ovim pitanjima uglavnom su se saglasili članovi navedenog Komiteta.

Snage UN u Koreji. Rat u Koreji predstavlja prvi slučaj gde je UN upotrebila oružane snage kao pomoć jednoj zaraćenoj strani. Savet bezbednosti je doneo rezoluciju 27. juna 1950. god. kojom je pozvao

članove UN da pruže potrebnu vojnu pomoć Republici Koreji. Pošto je u tom periodu pravo veta, koje su posedovale velike sile, stalne članice Saveta bezbednosti, bila velika prepreka u slučaju potrebe kolektivne akcije, Generalna skupština je 3. novembra 1950. god. donela rezoluciju »Ujedinjeni za mir«, kojom se ovlašćuje, pošto tu niko nema pravo veta, da taj zadatak razmotri i preporuči određene mere, uključiv i vojnu akciju ako je napad izvršen. U tom slučaju bi se Generalna skupština sazvala na vanredno zasedanje, u roku od 24 časa.

Savet bezbednosti je istakao da se međunarodne snage stave pod rukovodstvo SAD, koje bi odredile komandanta tih snaga, a sama komanda se ovlašćuje da koristi zastavu UN kao i vojske svih država učesnica. Pored toga, SAD se obavezuju da o sprovedenim merama dostavljaju izveštaje Savetu bezbednosti. Kao što se vidi ogromna ovlašćenja su data SAD kao članici Saveta bezbednosti, a pored toga i najzainteresovanijoj. Njoj su date prerogative koje bi trebalo da ima jedan međunarodni organ, što bi moglo da posluži kao loš preseden za buduće slučajeve.

U praksi, američka komanda za Daleki istok je postala i komanda UN, a učešće drugih država prema stanju od 31. decembra 1951. izgledalo je:

SAD: suvozemne snage 50,32% pomorske 85,89% vazduhoplovne 93,38%.

Južna Koreja: suvozemne snage 40,10% pomorske 7,45%, vazduhoplovne 5,65%.

16 ostalih država⁷: suvozemne snage 9,58, pomorske 6,66%, vazduhoplovne 0,97%.

Šta iz ovoga možemo da zaključimo? Pre svega, da je međunarodni karakter ovih snaga umnogome umanjen. Radi se, uglavnom, o državama članicama tek stvorenog NATO, odnosno Anzus-pakta koje su sledile politiku SAD. Posebno treba podvući nacionalnu pripadnost komande koja je u produžetku akcija, u stvari, ostvarivala ciljeve svoje države uz pomoć država učesnica. Ove snage su branile interese SAD i njene vojnopolitičke pozicije na Dalekom istoku.⁸

Vanredne oružane snage u Egiptu. Prilikom agresije na Egipat, prvi put vidimo jedan demokratskiji karakter organizovanja i funkcionisanja međunarodnih oružanih snaga. Dve najveće sile sveta bile su tada istog mišljenja u vezi sa pitanjem oportunisti trojne agresije na suverenitet Egipta. Usled poznate agresije, a s obzirom da su dva stalna člana Saveta bezbednosti (V. Britanija i Francuska) izvršile napad, predstavnik Jugoslavije u OUN istupio je sa predlogom za vanredno zasedanje Generalne skupštine, koja je donela rezoluciju (1000 E-S. I) kojom uspostavlja komandu UN za hitne međunarodne snage.

⁷ U ratu u Koreji pod zastavom UN učestvovalo je 17 država (uključiv i Luksemburg koji je kasnije povukao svoj doprinos): Australija, Belgija, Kanada, Kolumbija, Etiopija, Francuska, Grčka, Holandija, Novi Zeland, Filipini, J. Koreja, Tajland, Turska, Južnoafrička unija, V. Britanija i SAD. (United States participation in the United Nations, Report by the president to the Congress from the Year 1951).

⁸ O tome opširnije: O. Гринев, *Кому нужна международная полиция, Международная жизнь*, 1958. № 12 st. 84 i sl.

Za šefa komande naimenovan je general Berns, koji je već do tada vršio sličnu funkciju u službi UN kao šef vojnog štaba UN za primirje u Palestini. Svoj štab je on organizovao od malog broja oficira iz njegovog organa, koji nisu bili oficiri država stalnih članica Saveta bezbednosti. Istovremeno je utvrđeno da članice Saveta bezbednosti ne mogu učestvovati u vojnim snagama. Vrhovnog komandanta sada postavlja UN, a ne neka od država.

Posebno je interesantno istaći vezu UN sa operacijama ovih oružanih snaga. Savet bezbednosti je formirao komitet koji treba da služi UN kao organ za koordinaciju i u neku ruku da obavlja dužnosti Generalne skupštine. Države su zastupljene u komandi preko svog predstavnika, mada bitne odluke donosi komandant. Glavnom komandantu je ostavljeno diskreciono pravo da se prilikom donošenja svojih odluka konsultuje sa nacionalnom komandom. Generalni sekretar odobrava sve mere vrhovnog komandanta, donosi pravila i sklapa ugovore sa vladom Egipta o položaju ovih snaga.

Tako je 8. II 1957. zaključio ugovor sa vladom Egipta o statusu vanrednih snaga i sastavio pravilnik za njihovo delovanje. Kao što se može zapaziti, ovde se radi, u neku ruku, o kolektivnom rukovođenju Generalne skupštine, generalnog sekretara i komande, a time i država učesnica koje su u komandi zastupljene preko svog delegata.

Prema izveštaju generalnog sekretara, brojno stanje ovih snaga 9. oktobra 1957. god. iznosilo je 445 oficira, 5.532 podoficira i vojnika, što znači svega 5.937. (Jugoslavija je dala 55 oficira i 618 ostalih). 1. avgusta 1959. brojno stanje iznosilo je 5.337 (Jugoslavija 719). Sa raznim promenama koje su kasnije nastupile, učestvovala su sa svojim kontingentima: Brazil, Kanada, Danska, Norveška, Švedska, Jugoslavija, Kolumbija, Finska i Indonezija.

Status ovih snaga određen je ugovorom između Egipta i UN, odnosno pravilnikom generalnog sekretara od 1. III 1957. Prema navedenim dokumentima, ove snage su dužne da poštuju zakone domaćina, a ovaj je obavezan da im omogući određene privilegije i imunitet. Komandant je odgovoran UN za operacije vojnih snaga. Izmene u komandama nacionalnih kontingenata vrše se posle konsultovanja između komande i odgovornih vlasti dotične države. U svemu važe nacionalni propisi o disciplini i odgovornosti vojnih lica. Ove snage su dužne da se klone političkih delatnosti koje nisu u skladu sa međunarodnim karakterom njihovog mandata⁹ itd.

Kao što se vidi, sastav ovih vanrednih snaga je pretežno heterogen. Od država sa kapitalističkim sistemom uzete su one snage čije su države u dosadašnjoj politici hladnog rata bile nezapažene, a pored toga male po vojnoj snazi, koje u nerešenim pitanjima današnjeg sveta nisu ispoljile neke posebne pretenzije. Posebno treba istaći da se u ovim snagama nalazi socijalistička Jugoslavija, neangažovane zemlje i neke članice NATO pakta. Na taj način pojavljuje se jedna simbolika jedinstva sveta, svih političkih strujanja i sistema.

⁹ Službeni list FNRJ br. 4/59, str. 14—15, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*.

Međunarodne vojne snage u Kongu. Što se tiče Konga, situacija je veoma interesantna. U Kongu je učestvovala 31 država sa raznim vrstama doprinosa i pomoći,¹⁰ uključiv u taj broj i one države koje su povukle svoje kontingente ili određen udeo u drugim službama. Tako je 30. juna 1961. godine brojno stanje ovih vojnih snaga i drugih službi UN iznosilo 19.822 lica.¹¹

Ove snage su formirane na osnovu zahteva vlade Konga, tako da je Savet bezbednosti na svojoj 873. sednici 13/14. jula 1960. god. jednom rezolucijom ovlastio generalnog sekretara da u sporazumu sa vladom Republike Konga »preduzme potrebne korake« da se toj vladi omogući da se koristi potrebnom vojnom pomoći dok nacionalne snage bezbednosti ne budu u stanju da odgovore svom zadatku. Iz toga je generalni sekretar shvatio svoj zadatak isuviše široko, i postavio se kao glavni faktor u celokupnom mehanizmu stvaranja i upravljanja vojnim snagama. On je lično imenovao za vrhovnog komandanta Švedanina, general-majora Carl von Horna, pošto je, po mišljenju generalnog sekretara, stekao potrebno iskustvo kao viši predstavnik UN, i pošto je već bio u sličnoj službi kao načelnik štaba ekipe UN za kontrolu primirja. Generalni sekretar je postao nominalni vrhovni komandant i podnosio izveštaj Savetu bezbednosti. Pri svom kabinetu on je imenovao specijalnog savetnika o vojnim pitanjima — indijskog generala Rikija, a isto tako specijalnog predstavnika u Kongu u prvo vreme Ralf Banča, a zatim Dajala, koji je bio šef vojnih i civilnih poslova UN u Kongu. Kao što se vidi, ovde je komanda imenovana na drugoj osnovi, za razliku od Egipta, a nacionalni kontingenti su unekoliko bili odvojeni od nje. Po želji kongoanske vlade veliki broj kontingenata je odabran iz neangažovanih zemalja i to prvenstveno afričkih — oko 16.500 lica. Učešće ostalih vanafričkih zemalja trebalo je da simbolizuje pomoć sveta afričkoj solidarnosti. Dakle, ni jedna članica Saveta bezbednosti kao i direktno zainteresovana država nije mogla uputiti svoje kontingente u Kongo.

Dakle, sastavu ovih kontingenata ne bi se moglo prigovoriti. Ono što je u osnovama mehanizma rukovođenja bilo nedopustivo jeste široko ovlašćenje generalnog sekretara kao nominalnog komandanta čija je nedoslednost u ovom slučaju pomogla neuspehu akcije. Ali, šira osnova za neuspeh cele akcije svakako je u rešenosti kapitalističkih krugova da ne napuste pozicije u ovoj zemlji i pored formalno date nezavisnosti Kongu.

Oružane snage UN na Kipru. Situacija na Kipru početkom ove godine, objektivno je dovela do toga da je bio ugrožen mir i sigurnost u ovom delu sveta. Naime, poznato je da je dugogodišnja borba stanovnika Kipra za svoju nezavisnost okončana Ciriškim i Londonskim

¹⁰ U Kongu su učestvovali sa vojnim snagama i drugim sredstvima: Argentina, Australija, Austrija, Brazil, Burma, Kanada, Cejlon, Danska, Ekvador, Etiopija, Gana, Grčka, Gvineja, Indija, Jugoslavija, Irska, Italija, Liberija, Malaja, Mali, Maroko, Holandija, Nigerija, Norveška, Pakistan, Sudan, Švedska, Švajcarska, Tunis, UAR, Indonezija.

¹¹ Congo and the United Nations, the First Year, A. G. Mezerik, Part. two, Appendix A. UN Forces in Congo (OUNC) Contributing countries withdrawals and strength.

sporazumima 1959. god. Kipar je na osnovu ovih sporazuma prestao da bude britanska kolonija, koju je V. Britanija držala još od 1878, i postao samostalna republika. V. Britanija je i dalje zadržala baze, a Kipar se proglasio nezavisnom državom. Pored V. Britanije, Turska i Grčka imaju pravo da drže na ostrvu svoje trupe koje bi mogle intervenisati radi odbrane ustavnog poretka.¹²

Ovakav položaj Kipra, u dobroj meri je krnjio njegov suverenitet. Turska i V. Britanija su ovim rešenjem bile zadovoljne. V. Britanija je te baze koristila za agresiju na Egipat kao i u operacijama za Kuvajt.

Usled takve situacije Makarios je poveo akciju za reviziju ustava, što je bio povod za ulične sukobe i žrtve, i ponovne zahteve Turske za podelu ostrva. Ustavni poredak nije mogao da funkcioniše i predstavnici turske etničke zajednice su se povukli iz državnih organa. Nastupila je opasnost od turske invazije, što bi sigurno impliciralo i sličnu meru od strane grčkih trupa. U toj situaciji bila je potrebna pomoć radi održavanja reda i bezbednosti, dok se ne stabilizuje ustavni poredak. Zapadne sile su bile za to da snage NATO preuzmu tu ulogu, čemu se usprotivio Makarios, jer NATO nema pravo pošto Kipar nije njegov član.

Zato je Savet bezbednosti doneo rezoluciju 4. III 1964. koja preporučuje da se, sa pristankom kiparske vlade upute snage UN. Sastav ovih snaga utvrđen je uz saglasnost kiparske vlade, V. Britanije, Grčke i Turske. Komandanta ovih snaga imenovao je generalni sekretar i bio je njemu odgovoran, dok je generalni sekretar odgovoran Savetu bezbednosti.

Sporazumom između vlade Kipra i OUN utvrđen je status ovih snaga, njihova sloboda pokreta, jurisdikcija, disciplina, odgovornost itd.¹³, a sa vladama učesnicama sporazume o njihovim kontingentima pravio je generalni sekretar. Vojne snage su dužne da poštuju zakone Kipra i da odustanu od svake političke aktivnosti kao i od svake druge aktivnosti koja nije u saglasnosti sa njihovom misijom. Vlada Kipra se obavezala da poštuje njihovo međunarodno obeležje. Vojne snage su podložne jurisdikciji svoje države, a vojna lica oružanih snaga kao i sva njihova sredstva nose obeležje UN i zastavu OUN, dok istovremeno nose svoju nacionalnu uniformu sa oznakom OUN. Vlada Kipra im daje olakšice i ne može cenzurisati poštu koja im dolazi. U vezi sa mnogim pitanjima predviđa se koordinacija poslova ovih oružanih snaga i nacionalnih snaga bezbednosti. Pripadnici ovih vojnih snaga ne smeju se javno izjašnjavati o političkim problemima zemlje i moraju biti nepristrasni u odnosima među nacionalnim zajednicama Grčke i Turske.

Što se tiče sastava ovih snaga, 30. aprila stanje je bilo sledeće: Austrija 10 vojnih lica, Kanada 1.087, Finska 1.000, Irska 636, Švedska 889, V. Britanija 2.719 — ukupno 6.341 i policije 28 lica. Zonu Nikozije drže Finci, Kanađani, Englezi i austrijska bolnica, zonu Pap-

¹² Etničke zajednice (Grci 70% i Turci 30%) uživaju unutrašnju autonomiju, a vrhovnu upravu vrše zajednički organi u kojima su, po određenom ključu, zastupljene obe etničke zajednice. U oblasti ustavnih poslova potrebna je saglasnost obeju zajednica što je u praksi dovodilo do toga da su državne funkcije u dosta slučajeva bile paralisane vetom turskih predstavnika.

¹³ Nations Unies — Conseil de Sécurité, Annexe — I — S/5634. 31. III 1964.

hos — Švedani, okrug Famagusta — Irci, okrug Larnaca jedan deo Britanaca, okrug Limasol jedna četa Britanaca i deo norveškog kontingenta.

U ovom slučaju potrebno je podvući da je sastav ovih snaga nešto neobičajan, za razliku od Konga i Egipta. Tako, učestvuju V. Britanija sa skoro pola kontingenata u sastavu međunarodnih snaga. Iako je ona zainteresirana država i stalna članica Saveta bezbednosti. Mada je položaj britanskih snaga u sastavu ovih jedinica drukčiji nego u vojnim bazama, ipak se ne može očekivati da će njene snage u sastavu oružanih snaga UN dosledno poštovati princip nepristrasnosti u odnosu na politički razvitak kiparske situacije. Nesumnjivo, veoma je pozitivno da dve najneposrednije zainteresovane strane — Turska i Grčka nisu u sastavu ovih snaga, ali konačno rešenje spora leži u iznalaženju političkog kompromisa, radi čega je i zadužen posrednik UN, i oformljene su sopstvene snage bezbednosti Kipra.

Mandat i sredstva međunarodnih vojnih snaga. Kod sadašnjih međunarodnih vojnih snaga, kao poseban problem javlja se mandat koji im je poveren i sredstva koja im stoje na raspolaganju za ispunjenje zadataka. Kod oružanih snaga u Koreji situacija je bila jasnija. One su bile poslate da neposredno stupe u borbu, u sastavu jedne zaraćene strane. Međutim, u ostalim slučajevima nije bilo tako. U Egiptu, po mandatu utvrđenom rezolucijom Generalne skupštine od 7. novembra 1956. god. ove snage dobile su zadatak da nadgledaju prestanak neprijateljstva i osiguranje mira u određenim regionima duž demarkacione linije. Drugim rečima, one su imale zadatak da razdvoje zaraćene strane po prestanku neprijateljstva i povlačenju agresora, odnosno, da osiguraju uspostavljanje primirja koje je bilo utvrđeno još februara 1949. god. Ove snage nisu dobile pravo da prelaze na izraelsku teritoriju. Vlada Egipta dala je pristanak za dolazak tih trupa. Situacija je odmah bila konsolidovana i pored zatezanja agresora da povuče trupe iz izvesnih regiona. Ove trupe su relativno lako uspostavile stanje primirja i još uvek su na istom zadatku u cilju održavanja tog stanja.

Prvi put se pokazalo kako ove snage mogu efikasno izvršiti jednu misiju. Pri tome ne treba zaboraviti da su politička klima, simpatije za branioce i osuda agresora, bili upravo onaj opšti politički uslov koji je u tadašnjim međunarodnim odnosima imao presudnu ulogu za izvršenje njihovog zadatka.

U slučaju Konga treba situaciju detaljnije razmotriti. Prema telegramu koji su uputili generalnom sekretaru predsednik Republike Kasavubu i premijer Lumumba 12. jula 1960., tražena vojna pomoć imala je da posluži za zaštitu nacionalne kongoanske teritorije protiv spoljne agresije koja ugrožava međunarodni mir. U sledećem telegramu od 13. jula iste godine izričito se ističe da pomoć nije tražena u cilju sređivanja unutrašnjeg stanja u Kongu, već radi zaštite kongoanske teritorije od akata agresije koju vrše belgijske trupe poslate iz metropole. Međutim, Savet bezbednosti je svojom rezolucijom ovlastio generalnog sekretara »da u sporazumu sa vladom Konga, preduzme potrebne korake da se toj vladi omogući da se koristi potrebnom vojnom pomoći sve dok, zahvaljujući naporima kongoanske vlade i teh-

ničkoj pomoći UN, nacionalne snage bezbednosti ne budu u stanju da, po mišljenju kongoanske vlade, u potpunosti odgovore svom zadatku«. Kao što se vidi, mandat ovim snagama nije određen po želji vlade Konga.

Određena politička situacija koja je pogodovala stranim imperijalistima i njihovim agentima dovodi do toga da se te snage pretvaraju u oruđe koje je dobrim delom, poslužilo da dođe do poznatog me-teža u kojima su one bile sredstvo upravo protiv legalne vlade koja ih je tražila da joj pomognu i odbrane nezavisnost Konga. Generalni sekretar je u ovom slučaju samostalno tumačio svoju ulogu i rezolu-ciju Saveta bezbednosti. Pored toga što je sebi uzeo više prerogativa nego što mu pripada, insistiranje da se ove snage ne mešaju u unut-rašnje političke borbe, dovelo je do vrlo nemilih događaja i zloupot-rebe zastave OUN. Ove snage su poslužile snagama imperijalizma i dovele do onakvog obrta situacije. Došlo je do ofanzive raznih plaće-ničkih krugova pa i do onakvog događaja od 18. avgusta, kada su na aerodromu Ndili kod Leopoldvila razoružale neke kanadske jedinice koje su bile upućene na dužnost. Pred očima ovih snaga vršena su hapšenja i maltretiranja, sprečavanje legalnoj vladi korišćenja aero-droma, radio-stanica i sl. Mi smo bili uputili u Kongo svoje pilote, tehničare i drugo osoblje očekujući pozitivnu akciju ovih snaga. Me-đutim, rad komande UN u Kongu i njihov mandat došli su u protiv-rečnost. Došlo je do uzurpacije vlasti i intervencije sa strane sa čime se počela ova operacija kompromitovati. Jedinice UN su čak učestvovalе u oružanom gušenju narodnog revolta protiv strane intervencije. Zato su neke zemlje povukle svoje kontingente iz sastava OUN u Kongu, među kojima i Jugoslavija, dajući time na znanje da se ne slažu s takvom upotrebom međunarodnih vojnih snaga.

Što se tiče mandata ovih snaga na Kipru, situacija je slična Kongu. Radi se o specifičnom načinu osiguranja mira od opasnosti gra-đanskog rata i prisustva stranih sila. Njihov zadatak je bio da učine sve što je u njihovoj moći za očuvanje mira i sigurnosti.

Međutim, postaje sve očiglednije da će ove snage veoma teško obaviti svoj mandat dok se strane sile budu mešale ignorišući želju ogromne većine stanovnika ostrva. Posebno interesovanje SAD i pred-log Ačesona o deobi ostrva, naime o priključenju Kipra Grčkoj, ali i ostavljanju jednog dela ostrva Turskoj gde bi bile baze NATO pakta, ne bi bilo prihvatljivo rešenje za Kipar. Nasuprot zabrani učešća u političkim akcijama kojim bi se uticalo na situaciju na Kipru, ove snage su snabdevale turske teroriste oružjem, što očigledno kompromituje celu akciju i snage u celini. U svakom slučaju i ovde nedostaje jedan precizniji mandat i energična nepristrasna kontrola njihovih akcija.

Najzad, ono što nas ovde veoma interesuje jeste pitanje — *da li i kada ove snage mogu upotrebiti oružje*. Snage UN u Egiptu, Kongu, kao i na Kipru po zvaničnim dokumentima UN ne mogu upotrebiti oružje bilo kada. Generalni sekretar je u svom izveštaju pred Gene-ralnom skupštinom 1958, govoreći o snagama u Egiptu, izneo da im je to pravo dato samo u samoodbrani. One ne mogu uzeti inicijativu borbe, ali se mogu braniti od napada koji ima za cilj da ih odbaci sa terito-

rije koje su posele na osnovu odluke Generalne skupštine.¹⁴ U slučaju Konga, generalni sekretar je naveo da ljudstvo određeno u akciju ne sme prvo da upotrebi oružje, ali je zato ovlašćeno da silom odgovori na oružani napad kao i na pokušaj upotrebe sile kojoj je cilj da ljudstvo natera da napusti položaj koji je poselo po naređenju komandanta. No zbog raznih uticaja, akcije ovih snaga su bile neefikasne i anemične.

Posle pogibije generalnog sekretara i zverske likvidacije Lumumbe, Savet bezbednosti donosi nove rezolucije kojima se daje ovlašćenje ovim snagama da mogu upotrebiti oružje u određenim situacijama čak i kad nisu direktno napadnute, ako to zahteva ispunjenje misije.

Posle ovih događaja nastupila je izvesna konsolidacija prilika usled drukčijeg gledanja zapadnih sila na novu koalicionu vladu, ali je ovaj period poslužio imperijalističkim državama za vraćanje režima koji će obezbediti njihove pozicije. Međutim, povratkom Čombea i regrutovanjem plaćenika ponovo se rasplamsava ustanak koji vode oslobođilačke snage. Ustanak je neposredan nastavak Lumumbine politike za povratak legitimnog režima i institucija koje su nasilno porušene usled mešanja sa strane. Sad je situacija, u stvari, ponovo onakva kakva je bila pre 4 godine i snage OUN nisu obavile svoj zadatak.

U pogledu upotrebe vojne sile, snage na Kipru imaju slična ovlašćenja. Ona su dopuštena samo u slučaju legitimne odbrane, tj. odbrane položaja, kola i drugih sredstava, kao i u slučaju pomoći napadnutom članu vojnih snaga UN. U instrukcijama generalnog sekretara precizira se da se sila koristi u minimalnom opsegu i to tek kad ne pomažu druga mirna sredstva. Lokalnom komandantu pripada pravo da odluči kad vojna sila može biti korišćena i da razlikuje incident od težeg slučaja. Ukoliko je mir ugrožen u čitavoj oblasti, treba uspostaviti kontakt sa lokalnim vlastima i organizovati patrole u cilju manifestacije prisustva vojnih snaga UN. Dakle, ove snage nisu upućene na bojište i nisu ovlašćene da upotrebe silu bilo kada, ali ima situacija koje ih mogu naterati da to učine, ako hoće dosledno da ispune svoj zadatak.

Kao što se vidi, politička klima u svetskim odnosima posle drugog svetskog rata nije dozvolila da se ostvare stalne oružane snage UN, kako su ih bile zamislile sile pobednice. Snage o kojima je reč stvarane su od slučaja do slučaja. One su međunarodne po svom mandatu i cilju koji ostvaruju, iako se dosta može primetiti o načinu formiranja, sastavu i sistemu komandovanja pa i o njihovim akcijama.

Izvesne države i državnici navodno su dali konkretne predloge za formiranje stalnih oružanih snaga UN, dok su neke odlučile da unutar svojih oružanih snaga, ne čekajući neki međunarodni sporazum, rezervišu kontingente svojih vojski za ovu akciju. Posebnu pažnju privlači predlog sovjetske vlade. U memorandumu generalnom sekretaru U Tantu, jula ove godine, sovjetska vlada predlaže da članice UN stave deo svojih oružanih snaga na raspolaganje svetskoj zajednici za mirovne akcije i sprečavanje agresije. Po sovjetskom predlogu u sastav

¹⁴ Assemblée générale, treizième session, Annexe. Doc. A/3943.

ovih snaga ne bi davale svoje ljudstvo zemlje stalne članice Saveta bezbednosti, već kapitalističke, neutralne i socijalističke zemlje. Nesumnjivo, sovjetski predlog vodi računa o pozitivnim iskustvima i rezultatima koji su postignuti ovim akcijama, kao u slučaju Egipta, ali i o mogućim negativnim posledicama koje su do sada ove snage ispoljile u akcijama. Zato Sovjeti predlažu da Savet bezbednosti bude jedino ovlašćen da preduzme akcije, a da u vojnom štabu ovih snaga budu predstavnici stalnih članica Saveta bezbednosti. U predlogu se mogu jasno videti i težnje da te snage ne budu sredstvo bilo koje države ili grupe država. Bez obzira da li će ovaj predlog doživeti sudbinu da bude osnova za dalje korake ka stvaranju ovih snaga, ipak treba istaći da principi nepristrasnosti, političke ravnoteže i odsustva dominacije bilo koje strane moraju biti u svakom ozbiljnijem koraku ka oformljenju stalnih snaga svetske zajednice.

Parlamenti Danske, Norveške i Švedske skoro su odobrili da se od regrutovanih dobrovoljaca formiraju određeni kontingenti stajaće vojske unutar njihovih zemalja za potrebe međunarodnih akcija (Danska 950, Norveška 1.300 a Švedska 1.600). Sličnu ideju dao je generalni sekretar U Tant januara 1963. u svom govoru na Harvardskom univerzitetu, kad je insistirao da zemlje u svoje vojno planiranje uključe i takve jedinice koje bi se kratkim pozivom mogle staviti u službu UN.

Bez obzira na motive ovih praktičnih koraka koji mogu biti i pozitivni, problem efikasnih oružanih snaga UN ne može biti tako rešavan. Pre svega, dobrovoljna osnova u regrutovanju vojnika za ove snage nije poželjna jer kao što država ne ostavlja na volju svom građaninu da li će braniti ili ne nezavisnost otadžbine u datom slučaju, tako mu ne treba ostaviti na volju da li će ili ne ići u međunarodnu akciju, koja je obavezna. Međutim, i u ovim slučajevima gde već postoje odluke za stvaranje ovih snaga, njihovo davanje na raspolaganje svetskoj zajednici u zavisnosti je od saglasnosti ovih država sa akcijom koju je odlučila svetska zajednica. Prema tome, ostaje stvar kako je i dosada bila — one se automatski ne upotrebljavaju, već pored zahteva UN potreban je i uslov da se njihova država složi da se one upotrebe u određenom slučaju.

Za stalne snage UN postoji potreba, ali danas je još teško govoriti o nekom uspehu u tom smislu. Prethodno je potrebno proširiti glavne organe UN, da bi se u pravnoj nadgradnji sveta odrazili već postojeći procesi. Problem razoružanja stoji na putu ovoj zamisli, ali opšta osnova za rešavanje svih ovih problema jesu bolji međunarodni odnosi.

Potpukovnik
dr Gavro PERAZIĆ